

Pietari Hannikainen

24.8.1813 - 27.9.1899

Pekka Olsosen Hannikaisseuran kesäkokouksessa 5.8.1989 pitämästä esitelmästä Hannikaisten sukuseura ry:n historiategokseen muokannut Leena Valvanne.

Pietari Hannikainen syntyi Säämingin Kiilanmäen talossa, suvun kantatilalla, 24. päivänä elokuuta 1813. Isä, Mikko Abrahaminpoika (1772-1850) oli valistunut kansanmies ja toimi mm. kihlakunnan lautamiehenä. Myös äiti, Katariina s. Löppönen, oli lukutaitoinen. Niin vanhemmat saattoivat opettaa lapsilleen tiedon alkeet. Pietari eli Pekka, kuten häntä kotioloissa nimitettiin, osoittautui jo pienenä lahjakkaaksi, ja hän pääsikin koulutielle.

Läheisessä Savonlinnassa toimi saksankielinen piirikoulu. Se oli venäläisajan peruja – seutuhan oli Turun rauhasta saakka vuoteen 1812 kuulunut ns. Vanhaan Suomeen. Tähän vieraskieliseen kouluun joutui 13-vuotias ummikkosuomalainen Pietari Hannikainen. Heti alkajaisiksi hänen nimensä ”hienonnettiin” Petter Hanéniksi. Kun lisäksi suomen puhuminen koulussa oli rangaistuksen uhalla kielletty, nuorelle koululaiselle jo varhain selvisi olojen nurinkuruus. Suomen kielen poljettu asema sekä rahvaan ja säätyläisten välinen luonnottoman jyrkkä ero olivat hänelle noista ajoista kouriintuntuvia tosiasioita. Suomalaiskansallisen ajattelun pohja rakentui jo kouluvuosina kuin itsestään.

Tiedonhaluiselle pojalle koulunkäynti, vaikkapa nurjissakin oloissa, merkitsi korkeimpien tieteiden täyttymystä. Hän menestyi hyvin ja ahkeruuden palkkana olivat kiitettävät arvosanat. Vähintään kerran viikossa kolmen peninkulman päässä sijaitsevaan kotiin tapahtuva eväänhakumatka piti yllä läheisen ja lujan suhteen omaan lähtökohtaan ja auttoi kestäämään vieraan elämänpiirin vaikeuksissa.

Ansaitakseen varoja koulunkäyntiin Pietari jo ennen ylioppilaaksi tuloaan ryhtyi kesän ajoiksi maanmittausapulaiseksi. Vuonna 1831 hänet ensi kerran, 17-vuotiaana, määrättiin Kuopion läänissä toimivan komissionimaanmittarin C. H. Aminoffin harjoitettavaksi. Se oli pitkän virkauran alku.

Keväällä 1833 Pietari suoritti ylioppilastutkinnon ja ryhtyi opiskelemaan Helsingin yliopistossa. Hänellä oli vetoa humanistisiin aineisiin, kuten hänen myöhempi toimintansakin osoittaa. Mutta varattomuus ohjaili opintojen suuntaa. Koska Pietari Hannikainen oli jo saanut käytännöllistä alkukokemusta uralla, hän valitsi maanmittarin tutkinnon. Se oli nopeimmin suoritettavissa, keskimäärin 5-6 lukukaudessa. Tämä ammattihan antoi sitä paitsi tilaisuuden työskennellä tuuissa oloissa kansan parissa. Kenties katsoi Hannikainen voivansa tulevaisuudessa virkatoimien ohessa omistaa aikaa myös humanistisille harrastuksille, kuten hän sitten suuressa määrin kautta koko ikänsä tekikin.

Pietari Hannikaisen opiskelu yliopistossa ei tullut pitkäaikaiseksi. Jo keväällä 1834 hän suoritti ”moamittarin tutkion yleisissä tietämyksissä”. Vuotta myöhemmin hän suoritti alaan vaadittavan lainopin tutkinnon ja erosi yliopistosta lokakuussa 1835. Kohta tämän jälkeen hänet nimitettiin maanmittausauskultantiksi. Koska Pietari välillä oli maanmittaustöissä, hän tuli opiskelleeksi

yliopistossa vain kolmena lukukautena. Näin ollen hän suoritti tutkintonsa ilmiömäisen lyhyessä ajassa. Tämä lyhytkin oleskelu yliopistokaupungissa tuli kuitenkin merkitseväksi Hannikaisen vastaisille harrastuksille.

Suomen kielen puolustaja ja kehittäjä

Elettiin suomalaiskansallisen kauden sarastuksessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli vast'ikään perustettu, ja vuosikymmenen puolivälissä ilmestyi Kalevala. Turun yliopiston ajoilta kantautui Savo-Karjalaisen osakunnan piiriin, johon Hannikainenkin kuului, Arwidssonin perintönä myös aktiivista suomalaisuusasian harrastusta. Perinteen kannattajana oli ennen kaikkea Volmar Schildt-Kilpinen, joka oli innokkaasti puuhaamassa savokarjalaisten kuuluisaa suomenkielistä nimikirjaa. Hän myös ensimmäisenä viljeli osakunnan juhlassa julkisessa puheessa suomen kieltä 1835.

Lönnotin tavoin Volmar Schildt-Kilpinen kehotti ylioppilaita suorittamaan suomen kielen tutkinnon ennen yliopistosta eroamistaan. Pohjalaiset ja savokarjalaiset tekivätkin päätöksen tutkinnon suorittamisesta. Pietari Hannikaisen suomalaisuusharrastusta osoittaa, että hän oli ensimmäinen, joka tuon tutkinnon suoritti. Osakunnan nimikirja kertoo siitä: ”Otti Suomalaisen tutkion julkisesti osakunnassa 18 15/6 35, päätös: Goda. Luettaja oli Reinh. v. Becker.” Hannikaisen lisäksi ai-noastaan kolme muuta savokarjalaista suoritti suurella innolla päätetyn suomen kielen tutkinnon.

Maanmittaushallituksen – silloisen päämaanmittauskonttorin – auskultantiksi otettuna Hannikainen määrättiin aluksi maanmittarin apulaiseksi Viipurin lääniin. Vuodesta 1838 hän oli ylitarkastaja, hovineuvos von Zveybergin apulaisena, ja sai varamaanmittarin arvon 1843. Nimityksen varamaanmittarin virkaan Viipurin lääniin hän sai 1849 ja komissionimaanmittariksi 1857. Oltuaan pitkän aikaa viipurilainen Pietari Hannikainen muutti 1851 Parikkalaan. Samaan aikaan hän muutti käyttämänsä Hanén-nimen virallisesti jälleen Hannikaiseksi. Muutamaa vuotta myöhemmin hän osti Parikkalasta, jonka kauniiseen luontoon hän oli työmatkoillaan ihastunut, runsaat 200 hehtaaria käsittävän maanviljelys- ja metsätilan Huotikkalan, jossa hän vietti myös vanhuutensa päivät kuolemaansa (1899) saakka. Kun Hannikainen vuoden 1863 lopulla kutsuttiin Suomettaren päätoimittajaksi ja saatuaan sittemmin (1866) nimityksen komissiomaanmittariksi Uudenmaan lääniin, hän välillä asui talvisin vuosikymmenen ajan (1863-1872) Helsingissä ja otti osaa pääkaupungin suomalaisuusrientoihin.

Pietari Hannikainen avioitui kirkkoherra Johan Krankin ja hänen puolisonsa Katariina Wegeliuksen tyttären Karin Margaretan kanssa. Tästä avioliitosta syntyi kaksi poikaa ja kaksi tytärtä. Karin-vaimo kuoli 1862 Parikkalassa ollessaan vasta 40-vuotias. Pietari solmi toisen avioliiton itseään 14 vuotta nuoremman kruununvouti Per Savanderin ja hänen puolisonsa Johanna Cedervallerin tyttären Emilien kanssa 1864. Tästä avioliitosta syntyi kaksi poikaa, joista nuorempi, Tauno Robert Alarik oli Hannikaisten sukuseuran ensimmäinen esimies.

Pietarin ja Emilien kihlausajalta on sukuseuran arkistoon saatu joitakin heidän toisilleen alkuvuodesta 1864 lähettämiä ruotsinkielisiä kirjeitä. Eräässä niistä Pietari kirjoittaa morsiamelleen ole-

vansa seuraavana päivänä menossa professori Forsmanin luo ”finsk soaréhen”, jossa sekä herat että daamit puhuvat ainoastaan suomea. Ainoatakaan ruotsinkielistä sanaa ei koko iltana saa lausua. Hän kertoo lisäksi, että ns. suomalainen piiri kokoontuu vastaaviin iltoihin tiheästi ja pyrkii jatkuvasti lisäämään siihen kuuluvien lukumäärää. Vastatessaan tähän kirjeeseen Emilie ilmaisee ilonsa suomalaisiltojen järjestämisestä. Hän on kuitenkin myös huolestunut, koska arvelee, että hänestä tulee hyvin ikävyyttävä suomalaispiirin jäsen. Hyvistä yrityksistään ja suomenkielen opiskelustaan huolimatta hän ei tunne pystyvänsä vielä riittävästi ilmaisemaan itseään suomeksi.

Pietari Hannikainen piti tärkeänä sitä, että sivistyneet naiset oppivat suomea, koska se olisi paras keino suomenkielen aseman parantamiseksi. ”Äitinkielineen kirjallisuus ei voi menestyä ennen kuin isänmaamme säädylliset naiset oppivat lukemaan äitinkieliä kirjojamme”, hän kirjoitti. Hän puhui myös suomenkielen käyttämisestä virkakielenä, joka silloin oli ruotsi tai venäjä. Niinpä hän kirjoittikin ensimmäisen suomenkielisen lainopillisen käsikirjan ”Asianajaja”, koska ”lakimme ei ole missään kieltänyt käyttämästä kansan omaa kieltä”.

Omassa työssään hän oli pannut merkille ihmisten vaikeuden selvittää, mitä heidän maarekisteriotteissaan ja jakokirjoissaan luki, koska maanmittaustoimituksissa kaikki asiakirjat olivat ruotsinkielisiä. Kaiken lisäksi niissä oli sellaisia sanoja, joilla ei ollut suomenkielistä vastinetta.

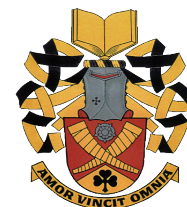
Niinpä Pietari Hannikainen alkoi itse luoda vieraskielisten sanojen tilalle suomenkielisiä vastineita. Seuraavassa niistä muutama, joita tänäkin päivänä arkielämässä yleisesti käytetään: ajanmukainen, alkeiskoulu, huoltaja, julkisuus, kansakoulu, katse, kirjanpito, kirjanpitäjä, käsityöläinen, liike, liikenne, menekki, neuvosto, nimetä, näytellä, oppikoulu, osake, osinko, painattaa, pöytäkirja, sioutua, taivuttaa (sanoja), taloudellinen, toimikunta, tukkukauppias, tulevaisuus, tuonti, valokuva, varatuomari, yhteiskunta, yhteisö, äänne.

Sanomalehtimies

Marraskuun 1. pnä 1907 sanomalehti ”Savolainen” julkaisi laajan artikkelin, jonka otsikkona oli ”Eräs sääminkiläinen kirjailija” johdantonaan seuraavaa:

”Säämingin osaksi ei ole joutunut kunniaa olla neromiesten syntymäsjana. On kuitenkin Säämingissä syntynyt yksi mies, joka hyvällä syyllä puoltaa paikkansa Suomen sivistyshistoriassa. Se mies on Pietari Hannikainen, uudemman suomalaisen kaunokirjallisuuden tienraivaaja ja suomenkielisen sanomalehdistömme ensimmäisiä esitaistelijoita. Ehkäpä huvittanee ”Savolaisen” ainakin sääminkiläisiä lukijoita lähemmin tutustua tähän heidän keskuudestaan kohonneeseen merkkimieheen.”

Tämän jälkeen lehti kuvailee, miten Hannikainen jo opiskeluaikanaan ”yhtyi kansalliseen virtaukseen, mutta vasta Snellmanin ”Saima”-lehden mahtavat herätyspuheet näyttivät virittäneen hänessä suomalaisuuden harrastukset täyteen liekkiin. Ja kun Snellman puhui etupäässä Suomen ruotsinkielisille ja ruotsalaistuneelle sivistyssäädylle (”Saima” oli ruotsinkielinen lehti) kansallistunteen ja mielenmuutoksen tarpeellisuudesta, käänsi Hannikainen katseensa pääasiallisesti sen suomenkielisen kansan puoleen, jonka keskuudesta hän oli itsekkin kohonnut.

Snellman vaati ennen kaikkea suomenkielisen kirjallisuuden voimallista kohottamista – Hannikainen ryhtyi sepittämään kirjallisia tuotteita, novelleja ja näytelmiä; Snellman vaati suomenkielisen rahvaan valistamista tietojen ja taitojen kautta – Hannikainen ryhtyi toimittamaan tälle rahvaalle sanomalehtiä. Ja nämä molemmat tehtävät – kaunokirjailijan ja sanomalehtimiehen – hän osasi sulavasti yhdistää, täyttäen toimittamansa lehtien palstat yleishyödyllisten asiain ohella novelleilla, näytelmillä ja runoilla. Ja Hannikaisella olikin hyvät edellytykset kummallekin taholle: sujuva kynä, vilkas mielikuvitus, suuri työkyky ja perinpohjainen kansan ja sen tarpeiden tuntemus.

Hannikainen aloitti sanomalehtimiesuransa ”Kanavalla”, joka alkoi ilmestyä 1845. Snellmanin ”Saima” nähtävästi oli esikuvana, mutta ”Kanavalla” oli oikeastaan laajempi ohjelma. Se näet oli aiottu niin sivistyneitä kuin talonpoikiakin varten. ”Tämän sanomalehden päätarkoitus on että kaikelle säädylle toimittaa suomalaista lukua yhteisesti hyödyllisistä ja huvittavista aineista”, sanotaan lehden tilausilmoituksessa.

”Kanava” olikin oloihin katsoen hyvin toimitettu. Se pohti valtiollisia ja yhteiskunnallisia asioita, sisälsi runsaasti kaunokirjallista lukemista ja huvittavia pätkiä jne. Varsinkin suomenkielisen kansalliskirjallisuuden arvosta ja tärkeydestä oli monta harrasta kirjoitusta. Ennen ”Kanavaa” oli vasta muutamia yrityksiä tehty suomenkielisen sanomalehdistön synnyttämiseksi eikä yhtään niin monipuolisella ohjelmalla, joten Hannikaiselle tulee kunnia olla alallaan voimakkain tienraivaaja.

Meillä oli Venäjän olojen mukaisesti saatettu 1829 voimaan sensuuriasetus, joka merkitsi julkaisujen täydellistä ennakkosensuuria. Elettiin taantumuksellisten olojen puristuksessa. Kanava joutui ilmestymään juuri aikana, jolloin tilanne pahenemistaan paheni, kunnes sitten vuoden 1850 kielisäännös pani kerta kaikkiaan suomenkielisen kirjallisuuden pakkopaitaan.

Kanavan ilmestymisen alkuaikana paikallisena sensorina oli Viipurin kollegineuvos Johan Thesleff, vanha leppoisa herra, joka ei liian ankarasti pyrkinyt käymään uuden lehden kimppeun. Viipurin läänin kuvernöörillä, Casimir von Kothenilla, joka suhtautui kielteisesti suomalaiskansallisiin harrastuksiin ja alusta lähtien katseli karsaasti uutta suomenkielistä lehteä, ei myöskään tällöin vielä viran puolesta ollut tilaisuutta suoraan puuttua sensuurin toimintaan. Tämä mahdollisuus tuli 1846, jolloin kuvernöörit tehtiin lääneissään sensuurin ylimmiksi val-

vojiksi – ilmeisesti juuri von Kothenin aloitteesta. Mutta läänin kuvernöörinäkin von Kothen antoi Hannikaisen lehdelle useita varoituksia.

Ensimmäinen selkkaus sattui helmikuussa 1846. Hannikainen kirjoitti lehteensä maakunnan suuresta köyhyydestä mainiten, miten edellisen kesän viljat olivat useimmilta jo ammoon loppuneet ”elo ostannassa - - olki ja sammalki jo monen köyhän turvana” (K. 1846/7). Kerjäläisiä oli näin ollen paljon. Ja syyksi Hannikainen katsoi sen, että perheitä oli erotettu konnuiltaan niin, että jopa 50-60 henkeä oli joutunut yht’aikaa lähtemään yhdeltä tilalta. Heillä oli edessä maantie ja kerjuu.

Tämä sattui pahasti läänin kuvernööriin. Hän oli Venäjän mallin mukaan pyrkinyt yhdistelemään pikkutiloja suurtiloiksi. Suomea osaamattomana von Kothen ei ollut kiinnittänyt Kanavan tähän kirjoitukseen huomiota. Hän kiihtyi vasta tutustuessaan asiaan Saima-lehdessä, johon Snellman lainasi Hannikaisen kirjoituksen ja antoi sille iskevän rubriikin ”Uusi köyhälistötehdas” sekä varusti sen kirpeillä huomautuksilla. Selostettuaan Kanavan kirjoituksen Snellman jatkoi: ”Tämä kuvaus on yhtä hämmästyttävä kuin osittain hämärä ja käsittämätön. Kuka voisi tässä maassa karkottaa talollisen hänen omalta maaltaan, kun hän täyttää sitoumuksensa? Mikä sitten on syynä siihen, että Viipurin läänissä 50 jopa 60 ihmisen ’täytyy’ kerralla lähteä tilaltaan ja turvautua kerjuusauvaan? Kanava ei anna tähän mitään selitystä. Sen kertomuksista voi saada sen käsityksen, että tällä toimenpiteellä tarkoitetaan maapalstain yhdistämistä suuremmiksi tiluksiksi.” Snellman lopettaa kirjoituksensa rohkeasti: ”Surkea on tällainen näytelmä, tämä vapaaehtoinen kerjäläistehtäily, keskellä yhdeksättöistä vuosisataa.”

Saiman kirjoitus sai von Kothenin kiivaaseen toimintaan. Jo aikaisemmin oli käynyt ilmi, että sekä Snellman että Hannikainen olivat maanomistusoloista täysin päinvastaista mieltä kuin hän. He olivat pienten tilojen muodostamisen kannalla, kunhan tilojen elatuskyky otettiin huomioon. Von Kothen otti silmätikukseen Saiman rohkean lainauksen huomautuksineen ja sai aikaan sen, että lehti 1848 lakkautettiin. Sama kohtalo oli Kanavalla. Vuoden 1847 lopussa Pietari Hannikaisen oli lakkautettava lehtensä. Uudet lehdet ottivat kuitenkin jatkaakseen sen työtä, niin ettei Suomi enää jäänyt kansankielistä lehteä vaille.

Myöhemmin Hannikainen kirjoitteli ahkerasti yhteiskunnallisista asioista muihin suomenkielisiin lehtiin, ensi sijassa ”Suomettaren”. Vuosina 1849-51 hän toimitti maanviljelysasioita käsittelevää lehteä ”Lukemisia maanmiehille”. Vuonna 1857 Pietari Hannikainen perusti ”Aamurusko”-nimisen lastenlehden – ensimmäisen lajissaan. Sen hän 1859 laajensi tavalliseksi sanomalehdeksi. Sellaisena se ilmestyi kuitenkin vain yhden vuoden. Seuraavan vuosikymmenen alussa ilmestynyttä viipurilaista ”Otava”-lehteä (1860-63) Hannikainen niin ikään avusti. Kun sitten ”Suometar” 1864 muutettiin kuudesti viikossa ilmestyväksi, Hannikainen kutsuttiin sen toimittajaksi. Vuoden ajan hän miltei yksinään huolehtikin lehdestä. Sen jälkeen hän oli sen ja sittemmin ”Uuden Suomettaren” avustajana myöhäisiin ikävuosiinsa saakka.

Tutkimuksessaan ”Pietari Hannikaisen Kanava” Ilmari Kohtamäki määrittelee uudenaikaisen

lehdistön. Siihen luetaan ne sanomalehdet, joiden sisällys koostuu neljästä materiaalilajista: 1) uutisista; 2) artikkeleista, joissa käsitellään ajankohtaisia poliittisia, sosiaalisia, taloudellisia ym. asioita; 3) hyödyksi ja huviksi tarkoitetuista aineksista, jotka edustavat kaunokirjallisuutta, taidetta, populääriä tiedettä jne.; 4) ilmoituksista. Lehdistön alkuaikoina nämä materiaalilajit esiintyivät erillään, eri julkaisutyypeinä. Näin oli tilanne Suomessakin, kunnes 1845 Viipurissa syntyi Kanava. Siinä olivat kaikki uudenaikaiseen lehteen kuuluvat materiaalityypit selvästi edustettuina. Ilmari Kohtamäki lopettaa teoksensa seuraavasti:

”Vaikka Kanava ilmestyi vain suhteellisen lyhyen aikaa, se laski perustan uudenaikaiselle sanomalehtikirjallisuudellemme. Sen jälkiä kulki Suometar ja kulkivat sitten monet muut lehdet. Maanmittari Hannikaisen luomalle perustalle on koko moderni lehdistömmme voinut rakentaa.”

Kaunokirjailija

”Kaunokirjailijana Hannikainen kerkeällä kynällään tuotti joukon näytelmiä ja varsinkin novelleja, jotka aluksi ilmestyivät hänen toimittamissaan ja avustamissaan lehdissä ja joista osa myöhemmin on erikseen julkaistu. Hannikaista voidaankin syystä pitää suomenkielisen huvinäytelmän ja novellin isänä”, kirjoitti Pietari Hannikaisesta jo aiemmin mainittu ”Savolainen”.

Hannikainen kirjoitti kaikkiaan neljäntäkymmentä novellia, joista ensimmäiset ilmestyivät Kanavassa. Mainittakoon niistä seuraavat, jälkipolvienkin tuntemat: Veljekset Viipurista; Serkukset, Jutelma Ulla-tädiltä; Talvikukkasia; Jutelmia läheltä ja kaukaa; Torkel ja Viipurin linna; Ukon kertomus; Kruununtilallinen; Punainen lähde ja Pitäjän pappi.

Niin kuin Hannikainen oli novellistina ladunavaaja, niin hän oli myös näytelmäkirjoittajana. Ennen Hannikaista ei suomen kielellä ollut muita näytelmiä kuin pari Jaakko Juteinin avutonta vuoropuhelua sekä Jaakko Fredrik Lagervallin kömpelö Macbeth-mukaelma Ruunulinna. Hannikaisen tehtäväksi tuli luoda ensimmäiset näyttämökelpoiset suomenkieliset komediat. Ja jälleen oli Hannikaisen foorumina hänen oma lehtensä Kanava. Siinä hän julkaisi heti alkuvuodesta 1845 ensimmäisen huvinäytelmäkokeensa Silmäkääntäjä. Ilvitys kahdessa näytöksessä. Näytelmä oli kuitenkin sitä ennen ollut valmiina jo seitsemän vuotta. Hannikainen nimittäin kertoo kirjoittaneensa sen eräänä myrskyisenä päivänä 1838 Ruokolahdella, jossa hän silloin oli maanmittaus-toimissa. Kun ei ollut mitään tehtävää, hän tarttui kynään, ja näytelmä syntyi ”yhteen puhtiin”. Asiantuntijat pitävät Silmäkääntäjää näytelmäkirjallisuutemme varsinaisena perustana ja myös kirjoittajansa parhaana kirjallisena saavutuksena.

Silmäkääntäjä on eräänlainen veijarinäytelmä, jossa herraksi pyrkivä Jussi Oluvinen eli Oluvelin-niuslander petkuttaa herkkäuskoisia maalaisia. Oluvinen, tilattomaksi joutunut talonpoika, on opinut Helsingissä, että ”äly ja viekkkaus maailmassa auttavat välemmin kuin työ ja ansio”. Siksi kaikki, jotka ”muuttavat nimensä muukalaiseksi, tulevat herroiksi”. Ulkomaalaisilla ammattimiehillä, jollakin Surranderilla taikka uunintekijä Tegelillä, oli erinomainen menestys. Niinpä nimet sellaiset kuin ”Palovinerus, Räkänenander, Korvapuustius”, Oluvinen vakuuttaa vaimolleen, ”elättävät miehensä vaikka karpeettomalla kalliolla”.

Osoittaakseen olevansa oikeassa Oluvinen lähtee maailmalle vaimoineen ja ottaa mukaansa

elikkonsa vaihtaakseen ne kaupungissa rahaksi. Kun sitten yksinkertainen kestikievarin isäntä Matti Hölmönen pitää häntä suurena herrana ja vieläpä silmänpääntäjänä, Oluvinen saa aatteen ja esiintyy todella silmänpääntäjänä. Koko kylä kutsutaan hyvää pääsymaksua vastaan katsomaan Oluveliiniuslanderin ihme-eläimiä. Ja kissat, koirat, kanat ja porsaas, joille Oluvinen antaa muukalaissävyiset nimet – ”Kukkeliin”, ”Kanander”, ”Mustini” ja ”Kisimirenius”, näyttävät katsojista kerrassaan merkillisiltä. Lopulta silmänpääntäjä lupaa ajaa hevosellaan läpi seinän. Mutta sillä aikaa, kun katsojat odottavat tätä ihmettä pirtissä, Oluvinen saaliineen kaikkoaa.

Juteini vitsoi valistuksen hengessä kansan taikauskoa. Hannikainenkin ivailee kansan herkkäuskoisuutta, mutta modernimmin eikä yhtä silmäänpistävästi. Kohteena ei ole enää primitiivinen usko johonkin luonteeltaan myyttiseen, vaan sellainen typeryyys, joka ilmenee vastoin selviä aistihavaintoja. Tällainen yksinkertaisuus johtaa myös kaiken herrasmaisuuden ja erityisesti muukalaisten nimien sokeaan pokkurointiin. Juuri viimeksi mainittuun kohdistuu ivan kärki Hannikaisen näytelmässä. Iva ei kuitenkaan kohdistu vain yksinkertaiseen talonpoikaan, vaan myös – ja nimenomaan – herroihin, jotka kaikkea omaa ja kansallista halveksien ottavat muukalaisuuden ulkonaiseksi kilvekseen. Oluvisen, Oluveliiniuslanderin puijauksen onnistumista tähdentäessään Hannikainen haluaa osoittaa, ettei pinnallisella herruudella ole katteenaan paljon – vain hiukkasen oveluutta, röyhkeyttä ja muukalainen nimi. Hannikaisen myötämieli oli yleensä kansan puolella, ja loppujen lopuksi iva siis tässäkin kipeimmin sattuu herroihin.

Kaikessa vaatimattomuudessaan Silmänpääntäjä on eloisa ja hupainen. Niinpä se varsin pian pääsi myös näyttämölle. Jo 1846 se esitettiin Lappeenrannassa, sen jälkeen myös muualla, mm. Kuopiossa. Huhtikuun 17. p:nä 1858 Silmänpääntäjä esitettiin ”ylioppilaiden näytelmäyhtiön” toimesta Helsingissä.

Mitä näytelmän saamiin arvosteluihin tulee, Topelius suhtautui siihen varsin myönteisesti. Suoras-taan ylistävä oli Snellmanin arvostelu Silmänpääntäjästä. Jo 1845 hän Saimassa antoi sille huomattavaa tunnustusta: ”Hannikaisen kappaleen voi asettaa minkä samanlaatuisen vieraskielisen tuotteen rinnalle tahansa tarvitsematta pelätä sen joutuvan huonommaksi”. Silmänpääntäjä sai siis runsaasti tunnustusta. Ettei Silmänpääntäjä ollut vailla näyttämöllisiä ansioita, osoittaa sellaisen teatterimiehen kuin Kaarlo Bergbomin sitä kohtaan osoittama huomio. Hän nimittäin kelpuutti sen kolmeen eri otteeseen Suomalaisen teatterin lavalle, viimeisen kerran syksyllä 1893.

Kohtamäen mukaan Hannikaisen Kanavassaan alulle panema suomenkielinen näytelmäkirjallisuus monin tavoin vaikutti suomalaisen näytelmän ja teatterin syntyyn.